DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-39

УДК 657.2:657.6

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ ПОВОРОТНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT OF REFUNDABLE FINANCIAL ASSISTANCE AT THE ENTERPRISES OF MOTOR TRANSPORT

Концева Валентина Володимирівна
кандидат економічних наук, професор кафедри, доцент,
Національний транспортний університет
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-4911-7723

Масалітіна Вікторія Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент,
Національний транспортний університет
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-9088-3403

Бойко Наталія Віталіївна
старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний транспортний університет
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-0074-235X

Kontseva Valentyna, Masalitina Viktoriia, Boiko Natalia
National Transport University

Стаття присвячена актуальним питанням обліку, аналізу та аудиту поворотної фінансової допомоги на підприємствах автомобільного транспорту. Визначено сутність поворотної фінансової допомоги як різновиду позики, яка визнається фінансовим зобов'язанням і є фінансовим інструментом. Систематизовано підходи до відображення в обліку у позикодавців та позичальників за різними групами контрагентів (юридичні особи, фізичні особи-підприємці та фізичні особи). Розглянуто питання дисконтування за короткостроковими та довгостроковими зобов'язаннями з поворотної фінансової допомоги. Акцентовано увагу на податковий облік, аналіз та аудит фінансової допомоги. Визначено, що невирішеною проблемою залишається розбіжність в оцінці поворотної фінансової допомоги у міжнародних та національних стандартах бухгалтерського обліку.

Ключові слова: поворотна фінансова допомога, облік, аудит, аналіз, дисконтування.

Статья посвящена актуальным вопросам учета, анализа и аудита возвратной финансовой помощи на предприятиях автомобильного транспорта. Определена сущность возвратной финансовой помощи как разновидности займа, который признается финансовым обязательством и является финансовым инструментом. Систематизированы подходы к отражению в учете в заимодавцев и заемщиков по различным группам контрагентов (юридические лица, физические лица-предприниматели и физические лица). Рассмотрены вопросы дисконтирования по краткосрочным и долгосрочным обязательствам с возвратной финансовой помощи. Акцентировано внимание на налоговый учет, анализ и аудит финансовой помощи. Определено, что нерешенной проблемой остается расхождение в оценке возвратной финансовой помощи в международных и национальных стандартах бухгалтерского учета.

Ключевые слова: возвратная финансовая помощь, учет, аудит, анализ, дисконтирование.

The article is devoted to topical issues of accounting, analysis and audit of repayable financial assistance in road transport enterprises. The purpose of the article is to summarize the approaches to the essence of financial assistance as an object of accounting, analysis and audit; improving the methodology for reflecting transactions related to obtaining financial assistance in accounting accounts; developing areas for improving audit and analysis. In our opinion, repayable financial assistance is a type of fixed-term loan agreement, the subject of which is cash or non-cash money, for the use of which no interest or other compensation is charged, and is mandatory for repayment.

© Концева В.В., Масалітіна В.В., Бойко Н.В.

This definition does not contradict paragraph 14.1.257 of the Tax Code of Ukraine. Systematized approaches to accounting for lenders and borrowers for different groups of counterparties (legal entities, natural persons-entrepreneurs and natural persons). It is also necessary to pay attention to the status of the lender in relation to the chosen system of taxation (general or simplified) and the term of financial assistance (up to 1 year or more). The issue of discounting on short-term and long-term repayable financial liability obligations is considered. Emphasis is placed on tax accounting, analysis and audit of financial assistance. Discounting of long-term repayable financial assistance is carried out in the case of specifying the repayment period in the loan agreement. Then the following actions are performed: 1) on the date of receipt of the loan determine the present (fair) value of the obligation; 2) the amount of the discount (the difference between future and present value of the obligation) is included in income; 3) amortization of the discount is written off gradually over the term of the loan. The main purpose of the analysis of repayable financial assistance is to determine its composition and structure, absolute and relative deviation, growth rate (decrease) and so on. It is determined that the unresolved problem remains the discrepancy in the assessment of repayable financial assistance in international and national accounting standards.

Keywords: repayable financial assistance, accounting, audit, analysis, discounting.

Постановка проблеми. Транспортно-логістична система України виявилася найбільш вразливою та постраждалою в результаті пандемії COVID-19. В основі негативних явищ лежать різні фактори, зокрема: закриття державних кордонів, введення обмежень на переміщення людей і товарів, зниження попиту, розірвання виробничо-збутових ланцюгів тощо. Ці фактори негативно вплинули на господарську діяльність підприємств та їх фінансовий стан. Відсутність достатнього фінансування та виснаження інфраструктурного потенціалу може призвести до катастрофічних наслідків. Щоб не допустити закриття підприємств автомобільного транспорту одним із поширених варіантів фінансування на теперішній час є поворотна фінансова допомога, яку можуть надавати юридичні особи, фізичні особи-підприємці та громадяни. Тому постає проблема правильного відображення інформації про поворотну фінансову допомогу в обліку, а також її аналізу та аудиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам відображення в бухгалтерському обліку фінансової допомоги, її аналізу та аудиту присвячено праці таких вчених та практиків: К. Єрохіна, Ю. Миронової, О. Костіної, О. Ткаченко, І. Губіної, О. Водоп'янової, Г. Беднарчука, Ю. Граковського, І. Вигівської, І. Грабчук, О. Григоревської та інших. Зокрема, І. Вигівська, І. Грабчук та О. Григоревська узагальнили підходи до сутності фінансової допомоги як об'єкта обліку та удосконалили методику відображення операцій, пов'язаних із отриманням фінансової допомоги, на рахунках бухгалтерського обліку.

Щодо аудиту та аналізу операцій з надання (отримання) фінансової допомоги, то вони широко використовується банками під час фінансового моніторингу контрагента, але у науковій літературі ці питання є малодослідженими. Так, поворотна фінансова допомога переважно розглядається вченими в контексті аналізу фінансового стану підприємства (Попович П.Я., Коробов М.Я., Білецька О.Р. та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на значні напрацювання в цьому напрямі, дискусійними залишаються питання відображення поворотної фінансової допомоги в бухгалтерському обліку позикодавців та позичальників, дисконтування та методики аналізу і аудиту.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в узагальненні підходів до сутності фінансової допомоги як об'єкта обліку, аналізу і аудиту; удосконалення методики відображення операцій, пов'язаних із отриманням фінансової допомоги на рахунках бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність поворотної фінансової допомоги визначається нормативно-правовими актами та у працях вчених по-різному, а саме як кредит, як позика чи як фінансова послуга [5, с. 22]. На нашу думку, поворотна фінансова допомога – це різновид строкового договору позики, предметом якого є гроші у готівковій чи безготівковій формі, за користування якими не стягується плата у вигляді відсотків чи інших компенсацій, та є обов'язковими до повернення. Це визначення не суперечить пп. 14.1.257 Податкового кодексу України [1].

Вивчаючи податкове законодавство можемо виділити такі дві основні ознаки поворотної фінансової допомоги як безоплатність (тобто без нарахування плати за користування) та обов'язковість повернення коштів отримувачем допомоги, які закріпляються у договорі позики. На підтвердження укладення договору позики та його умов також може бути подано розписку позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної гро-

шової суми (ч. 2 ст. 1047 ПКУ) [1]. Виписка банку про перерахування коштів на банківський рахунок позичальника або видатковий касовий ордер (якщо кошти видано готівкою) також є підтвердженням надання позики. Ці документи є підставою для відображення поворотної фінансової допомоги в бухгалтерському обліку.

Договір позики є укладеним з дати передання грошей (ст. 1046 ЦКУ) [2]. Тому з цього моменту розпочинається процес відображення господарських операцій в бухгалтерському обліку та виникають податкові наслідки у позикодавця та у позичальника.

Для правильного ведення обліку, виконання аналізу та аудиту поворотної фінансової допомоги виділимо три групи контрагентів-позикодавців: юридичні особи, фізичні особи-підприємці та фізичні особи (резиденти і нерезиденти). Також необхідно звертати увагу на статус позикодавця щодо обраної ним системи оподаткування (загальна чи спрощена) та терміну надання фінансової допомоги (до 1 року чи більше). Узагальнимо різні підходи до обліку поворотної фінансової допомоги на підприємствах автомобільного транспорту в табл. 1.

Отже, поворотна фінансова допомога є зобов'язанням, а оскільки погасити його

Таблиця 1

Підходи до обліку поворотної фінансової допомоги на підприємствах автомобільного транспорту

Ситуація	Бухгалтерський облік	Податковий облік
1	2	3
Позикодавець і позичальник – юридичні особи		
Юридична особа (платник податку на прибуток або платник єдиного податку) надає фінансову допомогу юридичній особі (платнику податку на прибуток або платнику єдиного податку). Строк надання допомоги – **до 1 року.**	Обліковується як поточна заборгованість – у позикодавця: на рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»; – у позичальника: на рахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	Сума поворотної фінансової допомоги не впливає на фінансовий результат, тобто не визнається доходами чи витратами
Юридична особа (платник податку на прибуток або платник єдиного податку) надав фінансову допомогу юридичній особі (платнику податку на прибуток або платнику єдиного податку) на період **понад 1 рік**	Якщо поворотна фінансова допомога буде погашена через 12 місяців з дати балансу, то вона обліковується як довгострокова заборгованість – у позикодавця: на рахунку 183 «Інша дебіторська заборгованість»; – у позичальника: на рахунку 55 «Інші довгострокові зобов'язання» або субрахунку 505 «Інші довгострокові позики в національній валюті»	Сума поворотної фінансової допомоги не впливає на фінансовий результат, тобто не визнається доходами чи витратами. У разі надання платником єдиного податку поворотної фінансової допомоги на постійній основі ДПС може розглядати це як ознаки фінансового посередництва
Позикодавець – фізична особа-підприємець		
ФОП (платник єдиного податку) надає фінансову допомогу юридичній особі (платнику податку на прибуток). Строк надання допомоги – **до 1 року.**	Надана та повернута фінансова допомога не відображається в облікових регістрах ФОПа – позикодавця. У позичальника-юридичної особи відображається на рахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	Суми наданої допомоги не впливають на об'єкт оподаткування єдиним податком.Сума отриманої та повернутої допомоги не відображається ні в доходах, ні у витратах її отримувача, і не впливає на фінансовий результат. Основна сума поворотної фінансової допомоги, яка повертається ФОП юридичною особою, відображається у додатку 4ДФ Податкового розрахунку з ознакою доходу «153».
ФОП (платник єдиного податку) надав фінансову допомогу юридичній особі (платнику податку на прибуток) на період **понад 1 рік**	Надана та повернута фінансова допомога не відображається в облікових реєстрах ФОПа - позикодавця. у позичальника: на рахунку 55 «Інші довгострокові зобов'язання» або субрахунку 505 «Інші довгострокові позики в національній валюті»	

Продовження Таблиці 1

1	2	3
ФОП (платник єдиного податку) надає фінансову допомогу ФОП (платнику єдиного податку)	ФОП – платники єдиного податку ведуть облік шляхом заповнення Книги обліку доходів (витрат) (пп.296.1 ПКУ). Відображення в Книзі сум наданої, отриманої та повернутої фінансової допомоги не передбачено. Сума допомоги, неповерненої платником єдиного податку протягом 12 календарних місяців з дня її отримання, включається до складу доходу такого платника наступного дня після закінчення 12 календарних місяців з дня отримання такої допомоги.	Суми наданої допомоги не впливають на об'єкт оподаткування єдиним податком. Основна сума поворотної фінансової допомоги, яка **надається** приватному підприємцю, відображається у додатку 4ДФ з ознакою доходу «197». Основна сума поворотної фінансової допомоги, яка **повертається** ФОП, відображається у додатку 4ДФ Податкового розрахунку з ознакою доходу «153».
Позикодавець – фізична особа		
Фізична особа (у т.ч. засновник) надає поворотну фінансову допомогу юридичній особі (платнику податку на прибуток або платнику єдиного податку). **Строк – до 1 року**	У позичальника-юридичної особи: сума поворотної фінансової допомоги є зобов'язанням (п.4 НП(С)БО 11) і відображається за субрахунком 685 « Розрахунки з іншими кредиторами». Сума допомоги не відображається як доходи при отриманні (п. 5 НП(С)БО 15), а також не відображається як витрати при поверненні (пп. 9.3 НП(С)БО 16).	Податкові наслідки, пов'язані безпосередньо з наданням поворотної фінансової допомоги, у фізичної особи не виникають. Для позичальника (юридична особа – платник податку на прибуток) сума отриманої та повернутої допомоги не відображається ні в доходах, ні у витратах її отримувача, і не впливає на фінансовий результат у бухгалтерському обліку. Основна сума поворотної фінансової допомоги, яка повертається фізичній особі, відображається у додатку 4ДФ Податкового розрахунку з ознакою доходу «153».
Фізична особа (у т.ч. засновник) надає поворотну фінансову допомогу юридичній особі (платнику податку на прибуток або платнику єдиного податку). **Строк – понад 1 рік**	У позичальника-юридичної особи: довгострокову фінансову допомогу обліковують на рахунку 55 «Інші довгострокові зобов'язання» або субрахунку 505 «Інші довгострокові позики в національній валюті». До поточних зобов'язань (субрахунок 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті») довгострокова заборгованість щодо допомоги має бути переведена, якщо до її повернення залишається менше 12 місяців.	
Юридична особа (платник податку на прибуток або платник єдиного податку) надає фінансову допомогу фізичній особі (у т.ч. засновнику). **Строк – до 1 року**	У позикодавця – сума заборгованості позичальника обліковується як поточна дебіторська заборгованість за дебетом субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (із застосуванням окремого субрахунку щодо наданих безпроцентних позик) (п.4 НП(С)БО 10, Інструкція № 291). Погашення позики відображається за кредитом субрахунків 377 (183) та дебетом субрахунків 301 (311).	Сума поворотної фінансової допомоги, яка була надана фізичній особі юридичною особою і повернута вчасно, не включається до об'єкта оподаткування ПДФО (пп. 165.1.31 ПКУ). У разі неповернення фінансової допомоги позикодавцю сума заборгованості включається до річного оподатковуваного доходу фізичної особи і відображається у річній податковій декларації.

Продовження Таблиці 1

1	2	3
Юридична особа (платник податку на прибуток або платник єдиного податку) надає фінансову допомогу фізичній особі (у т.ч. засновнику). **Строк – понад 1 рік**	Облік у позикодавця: якщо заборгованість за поворотною фінансовою допомогою буде погашено після закінчення дванадцятимісячного строку з дати балансу, то її облік ведеться за субрахунком 183 «Інша дебіторська заборгованість». Якщо на дату балансу до строку погашення довгострокової заборгованості залишиться менше ніж 12 місяців, вона обліковується як поточна заборгованість на субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (п.12 НП(С)БО 10). У разі якщо позичальник не повертає суму позики, то суму непогашеної заборгованості слід відобразити за дебетом субрахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» та кредитом субрахунку 377. Якщо на підприємстві створено резерв сумнівних боргів, то списання боргу може відображатися за дебетом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів».	

передбачається грошовими коштами, то таке зобов'язання є фінансовим інструментом, а саме фінансовим зобов'язанням (п. 4 П(С) БО 13 «Фінансові інструменти») [4]. Оцінка поворотної фінансової допомоги здійснюється на дату балансу. Поточні зобов'язання за п. 12 П(С)БО 11 «Зобов'язання» [3] відображають у Балансі в сумі погашення. Тобто в недисконтованій сумі грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності (п. 4 П(С)БО 11). Тому згідно П(С)БО 11 короткострокова поворотна фінансова допомога, що надійшла, не вплине на фінансовий результат. Довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, п. 10 П(С)БО 11 вимагає відображати в Балансі за їх теперішньою (дисконтованою) вартістю, тому довгострокова фінансова допомога підлягає дисконтуванню [3].

Відображення господарських операцій з обліку та дисконтування поворотної фінансової допомоги на підприємствах автомобільного транспорту в системі рахунків бухгалтерського обліку узагальнимо в табл. 2.

Дисконтування довгострокової поворотної фінансової допомоги проводиться у разі зазначення в договорі позики строку повернення. Тоді виконуються наступні дії:

1) на дату отримання позики визначають теперішню (справедливу) вартість зобов'язання;

2) суму дисконту (різницю між майбутньою і теперішньою вартістю зобов'язання) включають до доходу відразу ж у момент отримання позики;

3) амортизацію дисконту списують на витрати поступово протягом строку користування позикою.

Приклад. Отримано поворотну фінансову допомогу у розмірі 80000 грн. (FV) строком на 2 роки (n). Ставка дисконтування (i) — 17 % (облікова ставка НБУ). Тоді теперішня вартість позики (PV) становитиме:

$$PV = FV : (1 + i)^n = 80000 : (1 + 0{,}17)^2 = 58441{,}08 \text{ грн.}$$

У результаті у бухгалтерському обліку на дату отримання поворотної фінансової допомоги мають бути здійснені такі записи: Дт 311 – Кт 505: 80000 грн.; Дт 505 – Кт 733 (дохід) : 21558,92 грн.

Потім цей дохід компенсується нарахованими відсотками (витратами), але поступово протягом періодів користування позикою (Дт 952 – Кт 505).

Таблиця 2

Облік та дисконтування поворотної фінансової допомоги у позикодавця та позичальника

Господарська операція	Дебет	Кредит	Сума, грн	Дисконтування (так / ні)
Облік у позикодавця				
Короткострокова поворотна фінансова допомога				
Надано поворотну фінансову допомогу строком до 1 року	3771	311	45000	Ні
Повернуто у строк відповідно до договору	311	3771	45000	
Довгострокова поворотна фінансова допомога				
Надано поворотну фінансову допомогу строком більше 1 року	183	311	55000	Так
Отримано частину суми допомоги від позичальника в погашення заборгованості	311	183	15000	
Переведено залишок заборгованості позичальника із довгострокової дебіторської заборгованості до короткострокової	3771	183	25000	
Отримано допомогу від позичальника	311	3771	15000	
Облік у позичальника				
Короткострокова поворотна фінансова допомога				
Отримано поворотну фінансову допомогу строком до 1 року	311	6851	25000	Ні
Повернуто фінансову допомогу позикодавцю у строк відповідно до договору	6851	311	25000	
Довгострокова поворотна фінансова допомога				
Отримано поворотну фінансову допомогу строком понад 1 рік	311	55 (505)	25000	Так
Повернуто частину суми допомоги позикодавцю в погашення заборгованості	55 (505)	311	5000	
Переведено залишок заборгованості із довгострокових зобов'язань до короткострокових	55 (505)	611	5000	
Повернуто залишок фінансової допомоги	611	311	5000	
Отримано поворотну фінансову допомогу строком понад 1 рік	311	55 (505)	25000	

Тому, якщо поворотну фінансову допомогу потрібно дисконтувати, то в підприємства виникнуть доходи і витрати, що буде впливати на фінансовий результат до оподаткування.

Основною метою аналізу поворотної фінансової допомоги є визначення її складу і структури, абсолютного і відносного відхилення, темпу зростання (зниження) тощо.

Під час аудиту поворотної фінансової допомоги використовують дані бухгалтерського обліку та аналізу. Метою аудиту є визначення достовірності відображення інформації про фінансову допомогу в бухгалтерському та податковому обліку; дотримання законодавства щодо дисконтування; вплив на фінансові результати та формування фінансової звітності.

Висновки. Таким чином, поворотна фінансова допомога є різновидом позики, визнається фінансовим зобов'язанням, що є фінансовим інструментом. Отриману поворотну фінансову допомогу обліковують як кредиторську заборгованість у складі: довгострокових зобов'язань (якщо строк повернення більше 12 місяців з дати балансу); поточних (короткострокових) зобов'язань (якщо отримана на строк до 12 місяців з дати балансу). У випадках, якщо фінансова допомога надається понад 1 рік і строк її повернення передбачено договором позики, то вона підлягає дисконтуванню.

Основною невирішеною проблемою залишається розбіжність в оцінці поворотної фінансової допомоги у міжнародних та національних стандартах бухгалтерського обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini.htm (дата звернення: 26.07.2021 р.).

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. URL: https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini.htm (дата звернення: 26.07.2021 р.)

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» від 31.01.2000 № 20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text (дата звернення: 25.07.2021 р.)

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» від 30.11.2001 № 559. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text (дата звернення: 25.07.2021 р.)

5. Вигівська І.М., Грабчук І.Л., Григоревська О.О. Фінансова допомога: порядок відображення в бухгалтерському і податковому обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* 2016. № 1 (34). С. 20–31. URL: http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/4712 (дата звернення: 24.07.2021 р.)

REFERENCES:

1. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. Available at: https://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini.htm.

2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. Available at: https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini.htm.

3. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 11 «Zoboviazannia» [Regulation (standard) of accounting 11 «Liabilities»]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text.

4. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 13 «Finansovi instrumenty» [Regulation (standard) of accounting 13 «Financial instruments»]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text.

5. Vygivska I.M., Grabchuk I.L., Grigorevska O.O. (2016) Financial assistance: the order reflected in accounting and tax accounting [Financial assistance: the order reflected in accounting and tax accounting]. Available at: http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/4712.